

ÖZEL GEREKSİNİMLİ ÇOCUĞU OLAN ANNELERİN EĞİTİM İHTİYAÇLARI

Ali Burak Toy¹

İlknur Kesici²

Geliş Tarihi/Recieved:04.03.2020 Kabul Tarihi/Accepted:07.05.2020 Elektronik Yayın/Online Published:09.06.2020

ÖZET

Bu çalışmada, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin özel eğitim alanına yönelik eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amaçlanmıştır. Nitel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmaya Mersin ilinin Mezitli ilçesinde yaşayan, özel eğitim ve rehabilitasyon programlarına devam eden, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemine göre seçilen, özel gereksinimli çocuğu olan, 31 gönüllü anne katılmıştır. Araştırmanın verileri, soruları araştırmacılar tarafından hazırlanan, yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmıştır. Görüşmelerde anneyi ve çocuğunu tanımaya yönelik ve annenin, çocuğunun eğitimiyle, sosyalleşmesiyle, psikolojisiyle ve sağlık durumuyla ilgili eğitim ihtiyaçlarını belirlemeye yönelik açık ve kapalı uçlu sorulara yer verilmiştir. Görüşmelerden toplanan verilerin analizi nitel veri analizi tekniği ile yapılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin genel olarak çocuklarının engel grubu, okuma yazma, sosyal entegrasyon, fizyoterapi, psikoloji, dil ve konuşma, davranış sağaltımı, beslenme, sağlık, psiko-sosyal beceri, yasal haklar konusunda eğitime gereksinimleri olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Anne; eğitim ihtiyacı; özel eğitim; özel gereksinimli çocuk

EDUCATIONAL NEEDS OF MOTHERS WITH SPECIAL REQUIRED CHILDREN

ABSTRACT

In this study, it was aimed to determine the educational needs of special needs mothers for special education. 30 volunteer mothers who were living in Mezitli province of Mersin province and who were selected by chance and who were in need of special education and rehabilitation programs participated in the research using qualitative research method. The data of the study were collected through semi-structured interviews prepared by the researchers. Interviews included open and closed questions to identify the mother and the child and to determine the educational needs of the mother about her child's education, socialization, psychology and health status. Analysis of the data gathered from the interviews was made by qualitative data analysis technique. According to the findings of the research, it is seen that mothers with special needs children generally need training in the disability group, literacy, social integration, physiotherapy, psychology, language and speech, behavioral treatment, nutrition, health, psycho-social skills and legal rights.

¹ Doktora Öğrencisi, Mersin Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dalı, Mersin, Türkiye aliburaktoy@hotmail.com, ORCID: 000-0001-7997-7399

² Özel Eğitim Öğretmeni, Mezitli Özel Eğitim Uygulama ve İş Uygulama Okulu, Mersin, Türkiye ilknuryedigoz@hotmail.com.tr, ORCID: 0000-0002-3692-7698

Keywords: Mother; education needy; special education; special needs child

1. GİRİŞ

Özel gereksinimli bireyler, bireysel farklılıkları nedeniyle akranlarından gelişimsel olarak belirgin farklılıklar gösterdiği için özel eğitime ihtiyaç duyan bireylerdir. Özel eğitim gerektiren birey, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde çeşitli nedenlerle bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, farklı özelliklere sahip özel eğitime gereksinimi olan çocukların tümünü ifade etmektedir. Eripek' e (2005) göre “özel gereksinimi olan çocukların farklılıkları zihinsel, duygusal, bedensel, duygusal ve sosyal, ya da iletişim özelliklerinde ya da bunların herhangi bir bileşeninde olabilir.” Bunun yanı sıra onların bu farklılıkları yaş, cinsiyet, kültür ve yaşam koşulları açısından da farklılık gösterebilir.

Bütün bu farklılıklarla engelli bir bireyin dünyaya gelmesi, aile üyelerinin yaşamlarını, duygularını, davranışlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Normal gelişim gösteren bir çocuk beklerken, beklentilerinin dışında bambaşka özelliklere sahip bir çocuğun doğması ailede, büyük bir şok, reddetme, aşırı üzüntü, suçluluk, kabullenememe gibi duyguların yaşanmasına neden olmakta ve ailelerin gelecek planlarını değiştirmektedir. Farklılıklarla gelen çocuğa ve onun şekillendirdiği yepyeni hayata uyum sağlamaya çalışmak ebeveynler açısından oldukça zor olmaktadır. Özel gereksinimli çocukların ebeveynleri günlük yaşamlarını sürdürürken, çocuklarıyla ilgili çeşitli problemler ve çatışmalarla karşılaştığında ve çözümü için farklı uzmanlarla sürekli görüşmeler yaparak bulmaya çalışmaktadır (Ytterhus, Wendelborg ve Lundebj, 2008). Aile üyeleri finansal problemlerle karşı karşıya kalmakta, boş zaman aktivitelerinin tadını çıkarmakta zorluk çekmektedir (Hosseinkhanzadeh vd., 2012). Ekonomik zorluklar, bilgi eksikliği, aile üyelerinin değişen rolleri, evlilik ilişkilerinde ortaya çıkan gerginlik, sosyal aktivitelere katılımında azalma, zihinsel engelli bireye karşı toplumun tutumu gibi değişkenler ailelerin hissettikleri stresi arttırmaktadır (Köksal, 2011).

Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak, normal gelişim gösteren bir çocuğa sahip olmaktan daha fazla sorumluluk gerektirmektedir. Bu sorumlulukları, özel gereksinimli çocuğun bakımını, özel gereksinimli çocuğun özel durumu nedeni ile daha sık doktora gitmesi, beslenmesi ve eğitim masrafları için maddi destek sağlama, çocuklarının davranış, öğrenme ve psikolojik sorunlarının üstesinden gelme ve bu konuda destek alma, normal gelişim gösteren diğer çocuklarıyla da ilgilenme, eşyle yaşadığı sorunlarla baş edebilme ve çevresindeki insanları çocuğunun özel durumu konusunda bilgilendirme gibi konular oluşturmaktadır (Özen, 2015). Bu sorumlulukların karşılanmasında babalara göre anneler daha fazla sorumluluk üstlenmektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerin çocuğunun günlük bakım ve sorumluluklarının çoğunu kendi üzerine aldıkları görülmektedir (Marcenko ve Meyers, 1991). Babalarla karşılaştırıldığında annelerin, özel gereksinimli çocukları için bakım sağlamakta daha fazla zaman harcamakta oldukları ve bakım yükünü daha fazla algıladıkları saptanmıştır. Çocuğun davranışları ve sağlık durumu üzerinde annelerin babalardan daha önemli bir etkiye sahip oldukları

tespit edilmiştir (Heller vd., 1997). Engelli çocuğu olan annelerin çocuklarının bakım zorluğunun, depresyonu tetiklediği ve (Gowen vd., 1989) çocuklarının durumu ile ilgili annelerin babalardan daha çok endişelendikleri görülmektedir (Ersoy ve Çürük, 2009). Zihinsel yetersizliği olan çocukların anneleri genellikle daha fazla bunalıma girmekte, çocukları konusunda daha fazla endişe yaşamakta ve çocuklarına karşı sınırlarını kontrol etmede daha fazla zorlanmaktadırlar (Çiftçi, 2015). Bütün bu zorlukların üstesinden gelebilme, annelerin çocuklarına yönelik akademik, sosyal, tıbbi ve psikolojik alanlardaki eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesi ve bu ihtiyaçlara yönelik eğitim hizmetleri verilirse mümkün olabilecektir. Özel gereksinimli çocukların ebeveynlerinin gereksinimlerinin belirlenmesi, aileye olumsuz etkilerini minimuma indirmek, destek seviyesini maksimuma çıkarmak ve önerilecek uygun hizmetler ile çocuğun sağlıklı gelişimini sağlamak açılarından önemlidir (Duruoalp, vd., 2011). Öte yandan Türkiye’de engel gruplarına sağlanan eğitim olanakları ve ortam düzenlemelerindeki olumlu gelişmelere karşı, bunların henüz gereksinimleri karşılamaktan uzak olduğu düşünöldüğünde bu konunun önemi daha çok artmaktadır.

Alan yazın incelendiğinde özel gereksinimli bireyler ve ebeveynlerine yönelik çok sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Topuz ve arkadaşları (2014), farklı engele sahip çocukların annelerinin yaşam kalitesi üzerine yapmış olduğu araştırmada ebeveynlerin eğitim ve gelir düzeylerinin düşük olması engelli bireylerdeki kaygının sürekliliği ve depresyon üzerinde önemli bir etki yaratacağını düşünmektedir. Uğuz ve arkadaşları (2004), zihinsel ve bedensel engelli bireylerin ebeveynlerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi üzerine yapmış oldukları çalışmada, engelli bireylerin ebeveynleri daha çok evde kaldıkları, ev dışında iş ortamı olmadığı gibi arkadaşlık ilişkilerinin de daha sınırlı olması ve gün boyu engelli bireylerle ilgilenmek durumunda kalmalarının ciddi anlamda kaygı ve strese neden olduğunu belirtmektedirler. Sivrikaya ve Tekinarıslan (2013), yapmış oldukları çalışmaya göre, zihinsel yetersizliği olan çocuğun yetiştirilmesi anne üzerinde strese neden olabilmekte, engelli bireylerin fiziksel aktiviteye katılmaları bakım yükünün büyük bir çoğunluğunun annede olduğu çocuklarda bakım yükünün ve stresin azalması mutluluğun artmasına neden olmaktadır. Canarıslan ve Ahmetoğlu (2015), çocuğa bakımda kendilerine destek olan birinden veya rehabilitasyon merkezlerinden yardım alan ailelerin, kendilerine destek olan biri ya da rehabilitasyon merkezlerinden yardım alamayan ailelerden yaşam kaliteleri ve hayat memnuniyetlerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Sarısoy’un (2000), yapmış olduğu çalışmaya göre engelli bireylerin annelerinin engelli çocuklarıyla daha çok vakit geçirmek zorunda olmaları, toplumsal yaşama vakit ayıramamaları, yaşadıkları stresin artış göstermesine sebep olmuştur. İlkım (2017), down sendromlu çocuklarına fiziksel aktivite yaptıran ailelerin mutluluk ve kaygı düzeylerinin artabileceğini, down sendromlu çocuklarına fiziksel aktivite yaptırmayan ailelerin ise mutluluk düzeyinin azalacağını düşünmektedir. Aile üyelerinin çocuğun engelliliğini farklı algılaması, özellikle çocuğun kendi çocuklarının hafif engelli olduğu durumlarda gelecekte başarılı olacağına dair umutlarının olması çocuklarının ağır sakatlığı olanları umutsuz ve çoğu zaman çocuğun geleceği konusunda endişeli olması durumuna benzer şekilde, Hindistan’da yapılan bir araştırmada, ebeveynlerin çoğunun çocuklarının geleceği hakkında

daha fazla endişe duyduklarını, kendilerine ne isteyeceklerini sorma eğiliminde olduklarını keşfetti (Dhar, 2009). Green (2003), aile üyelerinin, daha önce engelli çocuklara yönelik tutumları damgalayanların, engelli bir çocuk sahibi olduktan sonra tutumlarını ebeveynlik deneyimleri ve beklentileri nedeniyle değiştirdiğini tartışmıştır.

Yukarıda alan yazında yapılan çalışma örnekleri incelendiğinde, yapılan çalışmaların çoğunluklu olarak özel gereksinimli çocuğu olan ebeveynlere odaklandığı, özel gereksinimli ebeveynlerin de daha çok kaygı, depresyon, yaşam kalitesi, hayat memnuniyeti gibi konular açısından incelendiği fikri üretilebilmektedir. Alan yazında tek bir örnekte bu araştırmaya benzer bir çalışma yapıldığı görülmüştür. O çalışmada da zihinsel yetersizliği bulunan çocuk sahibi ebeveynlerin eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi çalışılmış ve ebeveynlerin zihinsel yetersizlikle ilgili genel bilgiler, yasal haklar, çocuğun gelişimi destekleme, çocuğun eğitimi, iletişim ve çocuğun sosyal aktivitelere katılma konularında eğitime gereksinimi olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Çiftçi, 2015). Alan yazında özel gereksinimli çocuğu olan annelerin eğitim ihtiyaçlarına yönelik bir çalışmanın olmaması ve özel gereksinimli çocuğun bakımı konusunda en çok pay sahibi olan kişilerin anneler olduğu düşüncesinden hareketle bu araştırma önemli görülmüştür.

1.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin özel eğitim alanına yönelik eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda;

1. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin akademik eğitim ihtiyaçları nelerdir?
2. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin sosyal eğitim ihtiyaçları nelerdir?
3. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin psikolojik eğitim ihtiyaçları nelerdir?
4. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin tıbbi eğitim ihtiyaçları nelerdir? Sorularına cevap aranmıştır.

2. YÖNTEM

Bu araştırmada, nitel araştırma desenlerinden durum çalışması (case studies) kullanılmıştır. Araştırmanın verilerine, nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi ile ve görüşme tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği ile ulaşılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2016) göre nitel araştırma, "gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma" türü olarak tanımlanmaktadır.

Nitel durum çalışması ise, bir veya birkaç durumun derinliğine araştırılmasıdır. Yani bir duruma ilişkin etkenler (ortam, bireyler, olaylar, süreçler, vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri üzerine odaklanılır. Bu araştırmada "bütüncül tek durum deseni" kullanılmıştır. Tek durum desenlerinde, tek bir analiz birimi (bir birey, bir kurum, bir program, bir okul, vb.) vardır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Görüşme yöntemi nitel araştırmalarda en çok kullanılan veri toplama yöntemlerinden biridir. Stewart ve Cash (1985) görüşmeyi, "önceden belirlenmiş ve ciddi bir amaç için

yapılan, soru sorma ve yanıtlama tarzına dayalı karşılıklı ve etkileşimli bir iletişim süreci” olarak tanımlamaktadır (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada da, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin eğitim ihtiyaçlarını belirlemek amacıyla, ilgili alanda derinlemesine gidebilmeyi (Büyüköztürk, vd., 2017) sağladığı için yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Mersin ilinde yaşayan, özel gereksinimli çocuğu olan toplam 31 gönüllü anne oluşturmuştur. Katılımcılar, gözlem birimleri belli niteliklere sahip kişiler ve durumlardan olduğundan dolayı (Büyüköztürk vd., 2016), amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemine göre belirlenmiştir. Bu örnekleme yöntemindeki temel anlayış önceden belirlenmiş bir dizi ölçütü karşılayan bütün durumların çalışılmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada ölçütümüz özel gereksinimli çocuğa sahip olan annelerdir ve bu durumda olan annelerle görüşme yapılmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin demografik bilgileri aşağıda sunulmuştur (Tablo 1).

Tablo 1. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Demografik Bilgileri

Değişkenler	N	%	
Yaşı	25-35	4	12,9
	36-45	16	51,6
	46-55	5	16,1
	56-60	6	19,4
Eğitim düzeyi	Okuryazar değil	1	3,2
	İlkokul	15	48,4
	Ortaokul	2	6,5
	Lise	6	19,4
	Üniversite	6	19,4
	Lisansüstü	1	3,2
Mesleği	Ev hanımı	27	87,1
	Öğretmen	4	12,9
Çalışıyor mu?	Evet	4	12,9
	Hayır	27	87,1
Çocuk doğmadan önce çalışıyor muydu?	Evet	11	35,5
	Hayır	20	64,5
Gelir düzeyi	Kötü	10	32,3
	Orta	18	58,1
	İyi	3	9,7
Medeni hali	Evli	25	80,6
	Bekar	6	19,4
Kiminle yaşıyor?	Çekirdek aile	25	80,6

	Anne babası ile	4	12,9
	Geniş aile	2	6,5
Çocuk sayısı	Bir	5	16,1
	İki	13	41,9
	Üç	6	19,4
	Dört ve üstü	7	22,6
Engelli çocuk sayısı	Bir	27	87,1
	İki	4	12,9
Yardım eden kimse var mı?	Evet	6	19,4
	Hayır	25	80,6
Maddi destek alıyor mu?	Evet	4	12,9
	Hayır	27	87,1
Evde başka engelli var mı?	Evet	5	16,1
	Hayır	26	83,9

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmaya katılan bireylerin % 64,5'inin 45 yaş ve altında, % 35,5'inin ise 46 yaş ve üstünde olduğu görülmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun (% 48,4) ilkokul mezunu olduğu, % 87,1'inin çalışmayıp ev hanımı olduğu görülmektedir. Araştırmaya katılan bireylerin bir kısmının (n=7) çocuk doğmadan önce çalışıp, çocuk doğduktan sonra çalışma hayatını bıraktığı göze çarpmaktadır. Bu durumun engelli bireyin bakımının zorluğundan kaynaklandığı düşünülmektedir. Gelir düzeylerine baktığımızda orta (% 58,1) ve kötü (% 32,3) gelir düzeyine sahip bireylerin çoğunlukta olduğu fark edilmektedir. Katılımcıların % 80,6'sının evli, % 19,4'ünün bekâr ve anne babasıyla ya da geniş aile ile yaşadığı görülmektedir. Bekâr olan katılımcıların 1'inin eşinin vefat ettiği, diğer 5'inin ise engelli çocuk doğduktan sonra eşinden boşandığı görüşmeler sırasında ortaya çıkmıştır. Bu durum engelli çocuğun doğumunun evli çiftler arasındaki uyumu da etkilediği sonucunu açığa çıkarmaktadır. Katılımcıların çocuk sayısının genelde 2 (% 41,9) olduğu ve engelli çocuk sayısının ise genelde 1 (% 87,1) olduğu tabloda görülmekle birlikte bazı ailelerde bu sayının 2 (% 12,9)'yi bulduğu da göze çarpmaktadır. Özel gereksinimli bireyin bakımı konusunda katılımcılara yardım eden birilerinin genelde olmaması da (%80,6), engelli çocuğa sahip olmanın zorluğunu bir kere daha göz önüne sermektedir. Bu durumu, engelli çocuğa sahip olan katılımcıların çoğunluğunun, çocuklarının maddi ihtiyaçları için destek almaması (% 87,1) durumu da desteklemektedir. Bunun yanında katılımcının evinde oranı düşük de olsa (%16,1), engelli başka bir bireyin de yaşadığı görülmektedir.

Araştırmaya katılan bireylerin çocuklarının demografik bilgileri aşağıda sunulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Özel Gereksinimli Çocukların Demografik Bilgileri (N=31)

Değişkenler	f	%	
Engel grubu	Zihinsel engelli	9	29,0

	Otizm	6	19,4
	Fiziksel engelli	1	3,2
	Down sendromu	8	25,8
	Cerebral palsy	4	12,9
	Diğer	3	9,7
İlaç kullanıyor mu?	Evet	18	58,1
	Hayır	13	41,9
Eğitim alıyor mu?	Evet	30	96,8
	Hayır	1	3,2
Aldığı eğitim	Devlet okulu	4	12,9
	Rehabilitasyon	7	22,6
	Devlet+rehabilitasyon	15	48,4
	Fizik+rehabilitasyon	1	3,2
	Fizik+rehabilitasyon+ devlet okulu	1	3,2
	Rehabilitasyon+devlet okulu+özel ders	2	6,5
	Almıyor	1	3,2
Tuvalet becerisi var mı?	Evet	12	38,7
	Hayır	10	32,3
	Kısmen	9	29,0
Cihaz, protez kullanıyor mu?	İşitme cihazı ve protez bacak	1	3,2
	Gözlük	8	25,8
	Gözlük walker el splinti	1	3,2
	Gözlük ve ayaklık	1	3,2
	Gözlük ve tekerlekli sandalye	1	3,2
	Tekerlekli sandalye ve buhar makinesi	1	3,2
	Gece modu ve walker	1	3,2
	Kullanmıyor	17	54,8
Başka özel bilgileri var mı?	Hayır	10	32,3
	Kalbi delik	1	3,2
	Takıntılara sahip	6	19,4
	Epilepsi	10	32,3
	Kalp sıkışması	1	3,2
	Korku	2	6,5
	Besin alerjisi	1	3,2

Tablo 2 incelendiğinde ise, katılımcıların çocuklarının büyük oranda zihin engelli (% 29,0) olduğu, bunu down sendromu (% 25,8), otizm (% 19,4), cerebral palsy (% 12,9), fiziksel engelli (% 3,2) ve diğer engel gruplarının (% 9,7) takip ettiği görülmektedir. Çocukların % 58,1' i engelinden kaynaklanan sağlık sorunlarından dolayı ilaç kullanmaktadır. Özel gereksinimli çocukların % 96,8' inin eğitim aldığı bilgisi tabloda yer almaktadır. Bu eğitimlerin ise tek bir eğitim kaynağından çok, birden fazla eğitim kaynağından sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir (% 61,3). Bu durum katılımcıların özel gereksinimli çocuklarının eğitimlerine ne kadar önem verdiklerinin göstergesidir. Çocukların %61,3 'ünün tuvalet becerisini tam olarak kazanamadığı görülmektedir. Çocukların bakımının zorluğu bir kere daha ortaya çıkmaktadır. Ayrıca katılımcıların çocuklarının % 45,2' si cihaz, protez kullanmaktadır. Araştırmaya katılan bireylerin çocuklarının 10' unun (%32,3) engelinin yanında epilepsisi olduğu, 6' sının (% 19,4) takıntılara sahip olduğu ve bunların yanında farklı özel bilgileri olan çocukların da olduğu tablodaki verilerden anlaşılmaktadır.

2.2. Veri Toplama Aracı

Görüşme sırasında araştırılan konuyu daha derinlemesine irdelemeye olanak sağladığı için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler için araştırmacılar tarafından yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda bulunan açık uçlu sorular, araştırmacılar tarafından alan yazın taraması yapılarak ve çok sayıda sorunun bulunduğu soru havuzundan araştırmanın amacına uygun seçimler yapılarak seçilmiştir. Seçilen sorular, araştırmacılar ve alanda çalışan 2 özel eğitim öğretmeni tarafından incelenmiştir. İncelemede sorular; soruların açıklığı, soruların ele alınan konuyu kapsayıp kapsamadığı, açık, anlaşılır ve görüşme yapılacak katılımcıların düzeylerine uygun olup olmadığı konuları göz önünde bulundurularak nihai forma konulmuştur. İncelemeler sonucunda, veri toplama aracı tekrar tekrar düzenlenmiş ve toplam 7 sorudan oluşan bir görüşme formu oluşturulmuştur. Görüşme formunda aşağıda belirtilen sorular yer almıştır.

1. Çocuğunuzun engeli nedir? Bu engel grubunun özelliklerini yeteri kadar bildiğinizi düşünüyor musunuz? Bununla alakalı ne tür bir eğitim almak istersiniz?

2. Çocuğunuz herhangi bir eğitim alıyor mu? Çocuğunuzun eğitimine katkıda bulunmak için ne tür bir eğitim almak istersiniz?

3. Çocuğunuzun engeli ile ilgili herhangi bir sağlık sorunu yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız bunlar neler? Bununla ilgili nasıl bir eğitim almak istersiniz?

4. Çocuğunuzun sosyalleşmesi için ne tür şeyler yapıyorsunuz? Onu hangi sosyal ortamlara sokuyorsunuz? Bu konuda nasıl bir eğitim almak istersiniz?

5. Çocuğunuzun haklarını yeteri kadar biliyor musunuz? Bu konuda nasıl bir eğitim almak istersiniz?

6. Çocuğunuzun engel durumuyla ilgili yakın çevrenizle (aile bireyleri, akrabalar vb.) sorunlar yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız, bu sorunlarla baş edebilmek için nasıl bir eğitim almak istersiniz?

7. Çocuğunuzun engelinden dolayı hayatınızda en kabul edemediğiniz ve üstesinden gelemediğiniz zorluk nedir? Bu zorluğun üstesinden gelebilmek için nasıl bir eğitim almak istersiniz?

Görüşme sorularının anlaşılabilirliğini ve amaca hizmet edip etmediğini değerlendirmek amacıyla araştırmacılar tarafından pilot uygulama yapılmıştır. Bu pilot görüşmelerden sonra özel gereksinimli çocuğu olan 2 anneden sorulara ilişkin görüş belirtmeleri istenmiştir. Annelerden sorulara ilişkin olumlu tepkiler alınmıştır ve bu olumlu tepkileri doğrultusunda sorularda ve soruların soruluş sırasında herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. Pilot uygulamanın ardından araştırmacılar katılımcı olarak özel gereksinimli çocuğu olan 31 anne ile görüşme yapmıştır.

Araştırma öncesinde, araştırmacılar tarafından özel gereksinimli çocuğu olan annelerle bir ön görüşme yapılmış, araştırmanın amacı ve araştırma süreciyle ilgili ayrıntılı bilgi verilmiş ve onlardan tek tek randevu alınmıştır. Ayrıca, görüşme sırasında katılımcıların söyleyeceklerini kaçırmamak amacıyla izin verilerse görüşmeyi ses kayıt cihazına kayıt edeceklerini; ancak, bu kayıtlarının araştırmacılar dışında hiç kimse tarafından dinlenmeyeceği ve kayıtların dökümlerinin okunmasına izin verilmeyeceği ifade edilmiştir. Kayda izin vermezlerse not alabilecekleri belirtilmiştir.

Görüşme öncesinde bireylere, demografik bilgilerini içeren bir form (yaşı, eğitim düzeyi, mesleği, çalışıp çalışmama durumu, gelir düzeyi, medeni hali, kimlerle yaşadığı, kaç çocuğunun olduğu, kaçının engelli olduğu, engelli çocuğunun bakımı konusunda ona yardımcı olan birilerinin olup olmadığı, engelli çocuğunun maddi giderleri konusunda destek alıp almadığı, evde başka engelli bireyin olup olmadığı, engelli çocuğunun kullandığı ilacın olup olmadığı, çocuğunun yetersizliğine yönelik herhangi bir eğitim alıp almadığı, çocuğunun tuvalet becerisine sahip olup olmadığı, çocuğunun yetersizliğine yönelik herhangi bir cihaz, protez v.b. kullanıp kullanmadığı, çocuğuyla ilgili bilinmesi gereken başka özel bir bilginin olup olmadığı (epilepsi, korku v.b.) doldurtulmuş, daha sonra görüşme sorularına geçilmiştir.

Görüşmede katılımcılara araştırmacılar tarafından kararlaştırılan bütün sorular sorulmuş, katılımcıların anlattıklarından yola çıkarak katılımcılara gerektiğinde ek sorular sorulmuş ve ek açıklamalar yapılmıştır. Açıklamaların ve soruların yönlendirici olmamasına dikkat edilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların belirledikleri uygun yer, gün ve saatte yapılmıştır. Görüşmeler 30-50 dakika arasında sürmüş ve katılımcıların izniyle bütün görüşmeler ses kayıt cihazına kaydedilmiştir. Görüşmeler sonunda her bir görüşmeciye birer kod isim verilmiştir.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırmanın verileri, nitel araştırma yöntemlerinde kullanılan analiz yaklaşımlarından betimsel analiz yaklaşımı ile analiz edilmiştir. Bu yaklaşıma göre, elde edilen veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ve boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir. Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Yıldırım ve Şimşek (2016), nitel verilerin 1-Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, 2-Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, 3-Bulguların tanımlanması ve 4-Bulguların yorumlanması olmak üzere dört

aşamada analiz edilebileceğini belirtmiştir. Bu araştırmada da yukarıda belirtilen analiz basamakları takip edilmiştir. Ayrıca veriler araştırmacılar tarafından ayrı ayrı kodlanmıştır. Kodlayıcılar arası güvenilirliği belirlemek amacıyla Miles ve Huberman (1994; akt. Duban, 2010) ‘ın güvenilirlik formülü (Güvenirlik = Görüş Birliği / (Görüş Birliği + Görüş Ayrılığı)) kullanılmıştır.

Araştırmanın birinci alt problemi olan “*Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin AKADEMİK eğitim ihtiyaçları nelerdir?*” sorusuna ilişkin bulgular Tablo 3’ de gösterilmiştir.

Tablo 3. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Akademik Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Güvenirlik Değerleri

Görüşme Soruları	Görüş Birliği (N)	Görüş Ayrılığı (N)	MH Güvenirlik Yüzdesi (%)
Soru 1 Çocuğunuzun engeli nedir?	7	2	77
Bu engel grubunun özelliklerini yeteri kadar bildiğinizi düşünüyor musunuz?	3	0	100
Engel grubu ile alakalı ne tür bir eğitim almak istersiniz?	9	3	75
Soru 2 Çocuğunuz herhangi bir eğitim alıyor mu?	2	0	100
Çocuğunuzun eğitimine katkıda bulunmak için ne tür bir eğitim almak istersiniz?	14	3	82

Sorulara verilen cevapların kodlayıcılar arası güvenilirliği, Miles ve Huberman’ın güvenilirlik formülü kullanılarak hesaplanmıştır. Tablo 3 incelendiğinde, “*Çocuğunuzun engeli nedir?*” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 7, görüş ayrılığı olan kod sayısı 2 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 77’ dir. “*Bu engel grubunun özelliklerini yeteri kadar bildiğinizi düşünüyor musunuz?*” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 3, görüş ayrılığı olan kod sayısı 0 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 100’ dür. “*Engel grubu ile alakalı ne tür bir eğitim almak istersiniz?*” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 9, görüş ayrılığı olan kod sayısı 3 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 75’ tir.

“*Çocuğunuz herhangi bir eğitim alıyor mu?*” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 2, görüş ayrılığı olan kod sayısı 0 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 100’ dür. “*Çocuğunuzun eğitimine katkıda bulunmak için ne tür bir eğitim almak istersiniz?*” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 14, görüş ayrılığı olan kod sayısı 3 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 82’ dir.

Tablo 4. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Tıbbi Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Güvenirlik Değerleri

Görüşme Soruları	Görüş		MH Güvenirlik Yüzdesi (%)
	Birliği (N)	Ayrılığı (N)	
Soru 3 Çocuğunuzun engeli ile ilgili herhangi bir sağlık sorunu yaşıyor musunuz?	3	0	100
Yaşıyorsanız bunlar neler?	17	3	85
Sağlık durumu ile ilgili nasıl bir eğitim almak istersiniz?	15	2	88,2

Tablo 4' e göre, “Çocuğunuzun engeli ile ilgili herhangi bir sağlık sorunu yaşıyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 3, görüş ayrılığı olan kod sayısı 0 olup, kodlayıcılar arası güvenirlilik % 100’ dür. “Yaşıyorsanız bunlar neler?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 17, görüş ayrılığı olan kod sayısı 3 olup, kodlayıcılar arası güvenirlilik % 85’ tir. “Sağlık durumu ile ilgili nasıl bir eğitim almak istersiniz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 15, görüş ayrılığı olan kod sayısı 2 olup, kodlayıcılar arası güvenirlilik % 88,2’ dir.

Tablo 5. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Sosyal Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Güvenirlilik Değerleri

Görüşme Soruları	Görüş		MH Güvenirlik Yüzdesi (%)
	Birliği (N)	Ayrılığı (N)	
Soru 4 Çocuğunuzun sosyalleşmesi için ne tür şeyler yapıyorsunuz?	11	2	81,8
Onu hangi sosyal ortamlara sokuyorsunuz?	3	0	100
Sosyalleşmesi konusunda ne tür bir eğitim almak isterdiniz?	8	1	88,8
Soru 5 Çocuğunuzun haklarını yeteri kadar biliyor musunuz?	3	0	100
Yasal hakları ile ilgili nasıl bir eğitim almak istersiniz?	4	1	80

Tablo 5' e göre, “Çocuğunuzun sosyalleşmesi için ne tür şeyler yapıyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 11, görüş ayrılığı olan kod sayısı 2 olup, kodlayıcılar arası güvenirlilik % 81,8’ dir. “Onu hangi sosyal ortamlara sokuyorsunuz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 3, görüş ayrılığı olan kod sayısı 0 olup, kodlayıcılar arası güvenirlilik % 100’ dür. “Sosyalleşmesi konusunda ne tür bir eğitim almak isterdiniz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 8, görüş ayrılığı olan kod sayısı 1 olup, kodlayıcılar arası güvenirlilik % 88,8’ dir.

“Çocuğunuzun haklarını yeteri kadar biliyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 3, görüş ayrığı olan kod sayısı 0 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 100’ dür. “Yasal hakları ile ilgili nasıl bir eğitim almak istersiniz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 4, görüş ayrığı olan kod sayısı 1 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 80’ dir.

Tablo 6. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Psikolojik Eğitim İhtiyaçlarına İlişkin Güvenirlik Değerleri

Görüşme Soruları	Görüş	Görüş	MH Güvenirlik
	Birliği (N)	Ayrılığı (N)	Yüzdesi (%)
Soru 6 Çocuğunuzun engel durumuyla ilgili yakın çevrenizle sorunlar yaşıyor musunuz?	4	1	80
Yakın çevreniz ile yaşadığınız sorunlarla baş edebilmek için nasıl bir eğitim almak isterdiniz?	6	1	85,7
Soru 7 Çocuğunuzun engelinden dolayı hayatınızda en kabul edemediğiniz ve üstesinden gelemediğiniz zorluk nedir?	10	2	83,3
Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için nasıl bir eğitim almak isterdiniz?	13	2	86,6

Tablo 6 incelendiğinde, “Çocuğunuzun engel durumuyla ilgili yakın çevrenizle sorunlar yaşıyor musunuz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 4, görüş ayrığı olan kod sayısı 1 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 80’ dir. “Yakın çevreniz ile yaşadığınız sorunlarla baş edebilmek için nasıl bir eğitim almak isterdiniz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 6, görüş ayrığı olan kod sayısı 1 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 85,7’ dir.

“Çocuğunuzun engelinden dolayı hayatınızda en kabul edemediğiniz ve üstesinden gelemediğiniz zorluk nedir?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 10, görüş ayrığı olan kod sayısı 2 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 83,3’ tür. “Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için nasıl bir eğitim almak isterdiniz?” sorusuna verilen cevaplarda görüş birliği olan kod sayısı 13, görüş ayrığı olan kod sayısı 2 olup, kodlayıcılar arası güvenilirlik % 86,6’ dir.

Yukarıdaki 4 tabloya da (Tablo 3, 4, 5 ve 6) bakıldığında her sorudaki kod güvenirlikleri .70’ in üzerinde olduğu için yapılan kodlamaların güvenilir olduğu söylenebilir (Miles ve Huberman, 1994).

3. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, görüşmeler sırasında verdikleri bilgilere yer verilmiştir. Bu bilgiler aktarılırken, bazı sorularda katılımcılar birden fazla görüş

bildirmişlerdir. Bu yüzden bulgular okunurken bu nokta dikkate alınmalıdır. Bulgular her bir alt problem temel alınarak analiz edilmiş ve sunulmuştur:

3.1. Araştırmanın Birinci Alt Problemine İlişkin Bulgular:

“Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin **AKADEMİK** eğitim ihtiyaçları nelerdir?” Alt problemine yönelik, özel gereksinimli çocuğu olan annelere “Çocuğunuzun engeli nedir? Bu engel grubunun özelliklerini yeteri kadar bildiğinizi düşünüyor musunuz? Bununla alakalı ne tür bir eğitim almak istersiniz?” ve “Çocuğunuz herhangi bir eğitim alıyor mu? Çocuğunuzun eğitimine katkıda bulunmak için ne tür bir eğitim almak istersiniz?” soruları sorulmuştur. Elde edilen cevaplara göre oluşturulan kategoriler ve kodlar Tablo 7’ de gösterilmiştir:

Tablo 7. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Akademik Eğitim İhtiyaçları Nelerdir?

Akademik Eğitim İhtiyaçları	f
Çocuğunuzun engeli nedir?	31
Zihinsel engelli	9
Otizm	6
Fiziksel engelli	1
Down sendromu	8
Cerebral palsy	4
Diğer	3
Bu engel grubunun özelliklerini yeteri kadar bildiğinizi düşünüyor musunuz?	31
Evet	15
Hayır	5
Kısmen	11
Engel grubu ile alakalı ne tür bir eğitim almak istersiniz?	43
Yerin ve zamanın uygun olduğu tüm eğitimler	6
Genel eğitim	14
Gelişimsel geçiş bilgisi	4
Okuma yazma eğitimi	4
Sosyal entegrasyon ile ilgili eğitim	3
Fizyoterapi eğitimi	3
Bireysel eğitim	3
Psikolojik eğitim	3
Eğitim istememe	3
Çocuğunuz herhangi bir eğitim alıyor mu?	31
Evet	30
Hayır	1
Çocuğunuzun eğitimine katkıda bulunmak için ne tür bir eğitim almak istersiniz?	48

Dil ve konuşma becerisi	7
Engel özelliklerini bilme	2
Akademik gelişim-okuma yazma	8
Genel eğitim	12
Fizyoterapi	4
Psikolojik eğitim	3
Davranış sağaltımı	3
Öz bakım becerileri	2
Evde eğitim bilgisi	2
Gelişimsel geçiş bilgisi	2
İstememe	2

Tablo 7 incelendiğinde, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, çocuklarının engel grubunun özelliklerini büyük bir kısmının bildiği (f=15), bir kısmının ise az bildiği (f=11) görülmektedir. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının engel grubuyla ilgili çoğunlukla engel grubunun genel özellikleri konusunda bilgiye ihtiyaçları olduğu (f=14) görülmektedir. Bunu yerin ve zamanın uygun olduğu eğitim (f=6), gelişimsel geçiş bilgisi (f=4), okuma yazma eğitimi (f=4), sosyal entegrasyon ile ilgili eğitim (f=3), fizyoterapi eğitimi (f=3), psikolojik eğitim (f=3) izlemektedir. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının çoğunluğunun eğitim aldığı (f=30) tabloda görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının eğitimine katkıda bulunmak için genel eğitim (f=12), akademik gelişim-okuma yazma (f=8), dil konuşma becerisi (f=7), fizyoterapi (f=4), davranış sağaltımı (f=3), psikolojik eğitim (f=3) gibi konularda eğitim almak istedikleri tabloda görülen diğer bulgular arasındadır. Bu konuda aşağıda katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

K2: “Okuma yazma eğitimi nasıl verilmeli bu çocuklara onu bilmek isterdim.”

K3: “Ergenliği, büyümesi, eğitimi nasıl olacak bunları bilmek isterdim.”

K7: “...özel eğitim, okuma yazma...gibi konularda yardımcı olabilecek bilgilere sahip olup çocuğuma ben de katkıda bulunmak isterdim.”

K8: “ Bir fizyoterapist gibi terapi yapabilmek isterdim.”

3.2. Araştırmanın İkinci Alt Problemine İlişkin Bulgular:

“Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin TIBBİ eğitim ihtiyaçları nelerdir?” Alt problemine yönelik, özel gereksinimli çocuğu olan annelere “Çocuğunuzun engeli ile ilgili herhangi bir sağlık sorunu yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız bunlar neler? Bununla ilgili nasıl bir eğitim almak istersiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Elde edilen cevaplara göre oluşturulan kategoriler ve kodlar Tablo 8’ de gösterilmiştir:

Tablo 8. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Tıbbi Eğitim İhtiyaçları Nelerdir?

Tıbbi Eğitim İhtiyaçları	f
--------------------------	---

Çocuğunuzun engeli ile ilgili herhangi bir sağlık sorunu yaşıyor musunuz?	31
Evet	24
Hayır	7
Sorun yaşıyorsanız bunlar nelerdir?	50
Metabolik zayıflık	10
Epilepsi	3
Kulak-burun-boğaz	3
Dil-konuşma	3
İç hastalıklar	3
Dermatolojik	2
Nörolojik rahatsızlık	2
Beslenme-diyet	5
Göğüs hastalıkları	2
Bedensel-fizyolojik	9
Sosyo-psikolojik	2
Yaşamama	6
Sağlık durumu ile ilgili nasıl bir eğitim almak istersiniz?	43
Davranış sağaltımı	2
Beslenme ve diyet	4
Metabolizma bilgisi	2
Genel tıbbi eğitim	14
Göğüs hastalıkları bilgisi	2
Kalp-damar	2
Psikolojik eğitim	2
Sosyo-psikolojik eğitim	5
Fizyoterapi	4
İstememe	6

Tablo 8 incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun çocuğunun engeli ile ilgili sağlık sorunu yaşadığı (f=24) görülmektedir. Engelli bireylerin sağlık sorunları incelendiğinde genelde metabolizmalarının zayıf olduğu (f=10), bedensel-fizyolojik rahatsızlıklar yaşadıkları (f=9), epilepsilerinin olduğu (f=3), iç hastalıklar (f=3) ve beslenme- diyet (f=5) konularında sıkıntılar yaşadıkları tabloda görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının bir kısmı engelleri dışında herhangi bir sağlık sorunu yaşamamaktadırlar (f=6). Katılımcıların çocuklarının sağlık durumlarıyla ilgili en çok genel tıbbi eğitim (f=14), sosyo-psikolojik eğitim (f=5), fizyoterapi (f=4) ve beslenme ve diyet (f=4)

konularında eğitim almak istedikleri görülmektedir. Bu konuda aşağıda katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir:

K9: “...midesinde reflüsü var. Alerjisi, nöbetleri var. Beslenmesi konusunda... uzman birinden ne yedireceğimi, ne yedirmem gerektiğini... çocuğumu ona göre beslemek isterdim.”

K10: “...epilepsi...konuşmuyor...sadece göz teması var...karaciğer, dalak büyümesi var...beyin komut vermiyor...hep uyuyor...tıbbi açıdan oğluma yarayacak her türlü bilgiyi bilmek isterdim.”

K21: “Bağışıklığı zayıf, basit hastalıklar uzun sürede atlatılıyor. Küçük hastalıklar büyüklerine yol açıyor. Bir uzmandan genel anlamda, ihtiyaç duyduğumda ulaşabileceğim şekilde, bugüne kadar yaşanan problemlerim ışığında, olası yaşanabilecek problemlere dönük bilgi ve destek almak isterdim.”

3.3. Araştırmanın Üçüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular:

“Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin SOSYAL eğitim ihtiyaçları nelerdir?” Alt problemine yönelik, özel gereksinimli çocuğu olan annelere “Çocuğunuzun sosyalleşmesi için ne tür şeyler yapıyorsunuz? Onu hangi sosyal ortamlara sokuyorsunuz? Bu konuda nasıl bir eğitim almak istersiniz?” ve “Çocuğunuzun haklarını yeteri kadar biliyor musunuz? Bu konuda nasıl bir eğitim almak istersiniz?” soruları sorulmuştur. Elde edilen cevaplara göre oluşturulan kategoriler ve kodlar Tablo 9’ da gösterilmiştir.

Tablo 9. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Sosyal Eğitim İhtiyaçları Nelerdir?

Sosyal Eğitim İhtiyaçları	f
Çocuğunuzun sosyalleşmesi için ne tür şeyler yapıyorsunuz?	72
Sportif faaliyetler	7
Sosyal- açık alanlarda zaman geçirme	27
Akran kaynaşması	8
Sinema-tiyatro	6
Birlikte zaman geçirme	4
AVM vb. alışveriş	10
Aile-akraba-komşu ziyaretleri	2
Toplu taşıma	2
Her şeyi yapma	2
Bir şey yapmama	4
Onu hangi sosyal ortamlara sokuyorsunuz?	31
Her ortama	18
Hiç bir ortama	4
Kısmi yerlere	9
Sosyalleşmesi konusunda ne tür bir eğitim almak isterdiniz?	32
Psiko-sosyal beceri eğitimi	7
Sportif faaliyet eğitimi	2

Alanda uzman birinden eğitim	2
Davranış sağaltımı	1
Topluma farkındalık eğitimi	3
Bilmesi gereken her şeyi bilme	4
Ne tür bir eğitim alması gerektiğini bilmeme	6
Sosyal alan talebi	1
İstememe	6
Çocuğunuzun haklarını yeteri kadar biliyor musunuz?	31
Evet	12
Hayır	7
Kısmen	12
Yasal hakları ile ilgili nasıl bir eğitim almak istersiniz?	31
Hukuki eğitim (destek talebi)	4
Yerin ve zamanın uygun olduğu bir eğitim	3
Devletten yardım talebi	1
Bilmesi gereken her şeyi bilme	16
Eğitim almak istememe	7

Tablo 9 incelendiğinde, katılımcıların çoğunluğunun, çocuğunun sosyalleşmesi için, sosyal açık alanlara (f=27), AVM gibi alışveriş yapılan yerlere (f=10), akranlarıyla kaynaşabileceği ortamlara (f=8), sportif faaliyetlere (f=7), sinema ve tiyatro gibi sanatsal faaliyetlere (f=6) yönlendirdikleri görülmektedir. Çoğu katılımcı çocuğunun her ortama girmesini sağlamaktadır (f=18). Bazı katılımcılar ise çocuklarının engelinden dolayı olduğu yapılan görüşmelerden çıkarıldığı üzere ya hiçbir ortama girememekte (f=4), ya da kısmi yerlere (f=9) girebilmektedir. Araştırmanın bu sonucu alan yazınla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların çocuklarının sosyalleşmesi konusunda çoğunlukla psiko-sosyal beceri eğitimi (f=7) almak istedikleri görülmektedir. Bazı katılımcılar kendileri değil, topluma engelli bireylere yönelik farkındalık eğitimi verilmesi görüşünde bulunmuşlardır (f=3). Bazı katılımcılar ise eğitim almak istemekte ama nasıl bir eğitim almak istediklerini bilememektedirler (f=6). Bazı katılımcılar, çocuklarının sosyalleşmesi ile ilgili herhangi bir sorun yaşamamakta ve bu konuda bir eğitim almak istememektedirler (f=6). Katılımcıların genellikle az da olsa çocuklarının yasal haklarıyla ilgili bilgi sahibi oldukları görülmekle birlikte yine de çocuğunun yasal hakları konusunda eğitim almak isteyen katılımcıların çoğunlukta olduğu görülmektedir (f=16). Aşağıda katılımcıların görüşlerinden örnekler verilmiştir:

K21: “Sinema, tiyatro, park, güreş... Yaşam koçu var. Yazın yüzmeye, deniz... Ailece gezmelere gideriz ve daha birçok şey... Hem destek, hem eğitim almak isterdim. Eğitim, çocuğuma sosyal ortamlarda neyi nasıl yapmam gerektiği ile ilgili olmalı. Destek de çocuğumu güvenle sokabileceğim ortamlar olmalı.”

K19: “...yüzmeye öğrenmek isterdim çocuğuma öğretmek için...”

K16: “...yaşam koçluğunu bilmek isterdim. Özel çocuklarla ilgilenebileceğim şekilde eğitim almak isterdim.”

K1: “Jimnastik, zumba, yüzmeye kurslarına götürüyorum. Arkadaş edinmesini istiyorum. Her ortama sokuyorum. Ama kendi yaşlıları tarafından istenmiyor. Çocuğuma arkadaş olsun diye bir çocuk kiralamak isterdim. Tek istediğim evladına bir arkadaş.”

K13: “Araştırıyorum, internetten vb. Genel anlamda her şeyi bildiğimi söyleyemem ama detaylı bir şekilde anlatıp öğrenmemi sağlayacak birine ihtiyaç duyuyorum. Bazı şeyleri hala bilmiyorum. Cihazlarımız, aparatlarımız, ilaçlarımız, engelli maaşları... Kimisi alıyor, kimisi almıyor. Hak ve yasaklar anlatılsın isterim.”

3.4. Araştırmanın Dördüncü Alt Problemine İlişkin Bulgular:

“Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin PSİKOLOJİK eğitim ihtiyaçları nelerdir?” Alt problemine yönelik, özel gereksinimli çocuğu olan annelere “Çocuğunuzun engel durumuyla ilgili yakın çevrenizle (aile bireyleri, akrabalar vb.) sorunlar yaşıyor musunuz? Yaşıyorsanız, bu sorunlarla baş edebilmek için nasıl bir eğitim almak istersiniz?” ve “Çocuğunuzun engelinden dolayı hayatınızda en kabul edemediğiniz ve üstesinden gelemediğiniz zorluk nedir? Bu zorluğun üstesinden gelebilmek için nasıl bir eğitim almak istersiniz?” soruları sorulmuştur. Elde edilen cevaplara göre oluşturulan kategoriler ve kodlar Tablo 10’da gösterilmiştir:

Tablo 10. Özel Gereksinimli Çocuğu Olan Annelerin Psikolojik Eğitim İhtiyaçları Nelerdir?

Psikolojik Eğitim İhtiyaçları	f
Çocuğunuzun engel durumuyla ilgili yakın çevrenizle sorunlar yaşıyor musunuz?	31
Evet	13
Hayır	15
Kısmen	3
Yakın çevreniz ile yaşadığınız sorunlarla baş edebilmek için nasıl bir eğitim almak isterdiniz?	31
Eğitim istememe	9
Psikolojik destek, eğitim, terapi isteme	15
İletişim becerileri eğitimi	4
Topluma farkındalık eğitimi	3
Çocuğunuzun engelinden dolayı hayatınızda en kabul edemediğiniz ve üstesinden gelemediğiniz zorluk nedir?	64
Sosyal entegrasyon güçlüğü	11

Tek başına mücadele etme / Yalnız mücadele etme zorluğu	13
Aile içi sorunlar	7
Kabullenme güçlüğü	7
Anneden sonraki yaşam kaygısı	8
Akademik gelişim geriliği	3
Engel türünün ağır/güç olmasının getirdiği zorluk	9
Güven sorunu	3
İşi olduğunda bırakacak bir yerin olmaması	3
Bu zorlukların üstesinden gelebilmek için nasıl bir eğitim almak isterdiniz?	45
Eğitim almayı İstememe	7
Sosyal destek talebi	8
Evde eğitim talebi	2
Engelli günlük bakım evi talebi	2
Eğitim isteme ama nasıl bir eğitim olması gerektiğini bilmeme	2
Devletten, garanti, destek isteme (anne kaybından sonra)	9
Psikolojik destek-eğitim	14
Tuvalet eğitimi	1

Tablo 10 incelendiğinde, katılımcıların önemli bir kısmının çocuğunun engel durumuyla ilgili yakın çevresiyle sorunlar yaşadığı (f=13), bir kısmının yaşamadığı (f=15) görülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı yakın çevresiyle yaşadığı sorunlarla baş edebilmek için psikolojik destek, eğitim ve terapi almak istemektedirler (f=15). Katılımcıların, çocuklarının engelinden dolayı hayatlarında en kabul edemedikleri, üstesinden gelemedikleri zorluğun çoğunlukla tek başına mücadele etmek zorunda kalmak olduğunu belirtmeleri (f=13), özel gereksinimli çocuğu olan annelerin kendilerini bu zorlukla baş etme konusunda yalnız hissettikleri ya da yalnız bırakıldıkları izlenimini oluşturmaktadır. Sosyal entegrasyon güçlüğü (f=11), engel türünün ağır\ güç olmasının getirdiği zorluk (f=9), anneden sonra yaşam kaygısı (f=8), kabullenme güçlüğü (f=7) ve aile içi sorunlar (f=7) yoğunluklu olan zorluklar arasında görülmektedir. Bu zorluklarla baş edebilmek için katılımcıların en çok psikolojik destek ve eğitim (f=14) istedikleri, bunu devletten garanti, destek isteme (f=9), sosyal destek isteme (f=8) gibi durumların takip ettiği tablodan çıkarılan diğer bulgular arasındadır.

Aşağıda katılımcıların görüşlerinden örneklere yer verilmiştir:

K15: “ ...Dışarıdaki bakışlardan rahatsız oluyorum... Kızımın yaşitlarını görünce, onların birer delikanlı- genç kız olduğunu, ama kızımın sadece yaşının büyüdüğünü, kendine yetmesinin gelişmediğini görüyor ve üzülüyorum. Psikolojik destek almak isterdim.”

K13: “...Anneler kabul ediyorlar ama babalar kabul edemiyorlar, birçok aile bu yüzden parçalanıyor. Günlük ve ileriye dönük yaşam bozuluyor. Bunun için aileler psikolojik olarak desteklenmeli, bu şart.”

K9: "...Okula giderken beraber gidiyoruz. İnsanlar konuşuyorlar. " Götürme, yoruluyorsun, yıpranuyorsun." Diyorlar. Bunları duymak istemiyorum. Duyduklarımınla baş edebilmek istedim. Biraz hazır cevap olup onları susturmak isterdim. Terapist gibi bu gibi durumlarda kendime yetebilmek kendime terapi uygulayabilmek isterdim."

K12: "Birçok anne gibi benden sonra ne olacak oğlum sorusunun üstesinden gelemiyorum. Ne yaparsam yapayım bu problemi çözemedim. Tansiyona kaldım. Antidepresan kullanıyorum. Uzun bir süredir hem de... Halledebilirim sanıyorsunuz ama olmuyor. Oğlum mesela boylu poslu. Baksanız kocaman delikanlı dersiniz. Yaşı küçük ama bir de zihinsel engelli. Eşim uzun yol şoförü. Gider bir süre gelmez. Hep ben bakarım çocuklarıma. Önceleri kendimi motive ediyordum ama sonra taşıyamaz oldum bu yükü. " Bu çocukların bir de babaları var. Nerede bu adam? Neden sadece ve hep ben ilgileniyorum?" dedim. Anne daha karnına düştüğünde evladını hissediyor. Biliyor. Kabul ediyor. Ama baba daha doğup kucağına almadan zaten bir evladı olacağını bile bilmiyor. Ben sürekli kendimi törpülediğimi düşündüm. Ama baba hariçten gazel okuyor. Psikolojik destek almak isterdim. Hatta babanın da bilinçlendirilmesini isterdim. Aile içinde kendine düşen görev ve sorumlulukları yerine getirmesi için ne gerekiyorsa yapılınsın isterdim."

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada özel gereksinimli çocuğu olan annelerin özel eğitim alanına yönelik eğitim ihtiyaçları incelenmiştir. Araştırma kapsamında özel gereksinimli çocuğu olan 31 anneye görüşmeler yapılarak onların eğitim ihtiyaçları belirlenmeye çalışılmıştır.

Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin genelde çocuğunun engel grubunun özellikleriyle ilgili bir eğitime ihtiyaçları vardır. Normal gelişim gösteren çocuklarda bile bireysel farklılıkların olduğu göz önüne alınıp, her engel grubundaki her çocuğun birbirinden ayrı olduğu düşünüldüğünde annelerin eğitim ihtiyaçlarının karşılanmasının önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında okullarda verilen aile eğitim seminerlerinin annelerin çocuğunun engeli ile ilgili eğitim ihtiyaçlarına ne düzeyde cevap verdiği tartışılabilir.

Araştırmanın demografik verilerine göre özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının engelinin genelde Zihinsel olduğu, bunu Down sendromu, Otizm, ve Cerebral Palsy'nin takip ettiği görülmektedir. Araştırmanın bu sonucunun alan yazının zihinsel engelli bireylerin çoğunlukta olduğu bulgusuyla örtüştüğü söylenebilmektedir. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı ve Devlet İstatistik Enstitüsü' nün işbirliği içerisinde gerçekleştirdiği Türkiye Özürlüler Araştırması (TÖA) 2003 yılı sonuçlarına göre; ülkemizde nüfusun % 12.29' unun (8.431.937 kişi) engelli olduğu; engelli grubun ise %1.2' sinin ortopedik, % 0.60' ının görme, % 0.37' sinin işitme, % 0.38' inin dil ve konuşma ve % 0.48' inin zihinsel engelli bireylerden oluştuğu belirtilmektedir (Köşgeroğlu ve Mert Boğa, 2011).

Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin, çocuklarının engel grubunun özelliklerini büyük bir kısmının bildiği, bir kısmının ise az bildiği araştırma bulgularında ortaya çıkmıştır. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının engel grubuyla ilgili çoğunlukla engel grubunun genel özellikleri

konusunda bilgiye ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Bunu yerin ve zamanın uygun olduğu tüm eğitimler, gelişimsel geçiş dönemlerinin bilgisi, okuma yazma eğitimi, sosyal entegrasyon ile ilgili eğitim, fizyoterapi eğitimi, psikolojik eğitim talepleri izlemektedir. Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarının çoğunluğunun eğitim aldığı görülmektedir. Katılımcıların çocuklarının eğitimine katkıda bulunmak için çoğunlukla genel bir eğitim alma ardından çocukları için akademik gelişim-okuma yazma, dil konuşma becerisi, fizyoterapi, davranış sağaltımı, psikolojik anlamda eğitim temalı konularda eğitim almak istedikleri gözlemlenmiştir. Annelerin öğrenim düzeyleri artıkça, daha akademik bilinç oluşmakta ve engelli çocuğun engeli ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklara karşı daha ilgili ve duyarlı olabilmektedir. Bu nedenle engelli çocukla nasıl bir ilişki kurulması gerektiği konusunda daha bilinçlidirler. İlgili literatür çalışmaları araştırma bulgularımız ile paralellik göstermektedir. Öğrenim durumu yüksek olan anneler öğrenim düzeyi daha düşük annelere göre çocuğunun zihinsel engelli olması durumunda konuya daha farklı açıdan yaklaşmakta ve çocuğunu normal gelişim gösteren çocuklardan ayırmamakta ve mümkün olduğunca aynı hakları sunmaktadır (Margalit 1991, Baran ve İçöz 2001).

Zihinsel engelli çocuklar kendilerini sosyal ve ekonomik yönden bağımsızlığa kavuşturacak birçok davranış ve beceriyi kazanabilirler. Bunun başarılabilmesi için izlenecek tek yolun eğitim olduğu vurgulanmaktadır. Uygun eğitim ortamları zihinsel engelli çocukların gelişimlerini olumlu etkileyebilecektir. Zihinsel engelli çocuklar eğitim sayesinde geçmişe oranla çevresiyle daha rahat iletişim kurmayı ve sosyal hayata entegre olmayı öğrenebilirler. Dolayısıyla engelli çocuğun eğitimine ne kadar erken başlanırsa, çocuk için o oranda etkili ve yararlı olacaktır (Davies ve Stock, 2002; Çiftçi, 2007).

Zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin gerek yaşadığı andaki gerekse, gelecekteki yaşamlarını sürdürmede öz bakım becerileri, iletişim becerileri, iş becerileri ve sosyal becerilerin yanı sıra akademik becerilere de gereksinimleri bulunmaktadır (Özak, 2008). Eğitim, sadece zihinsel engelli çocuğun gelişimini desteklemekle kalmayıp, dolaylı olarak engelli çocuğun yakın çevresinde bulunan kişilerin ilişkilerini ve davranışlarını da etkilemektedir. Ancak normal gelişim gösteren çocuklar açısından, engelli kardeşe yönelik davranışlarda önemli olan unsur çocuğun eğitime başlama yaşı değil, eğitimden yararlanma düzeyi kadardır. Eğitimin tüm aile bireylerini kapsaması gereken çok yönlü bir süreç olması gerektiği düşünüldüğünde yalnızca engelli çocuğun değil, ebeveyn ve kardeşlerin de bu eğitimden yararlanma derecesi önemlidir (Baran ve İçöz, 2001). Özel eğitimden yararlandırılarak normal okul programlarından faydalandırılır. Özel eğitim destekli programlarda çocuklar temel akademik becerilerinin yanı sıra öz bakım becerilerini de öğrenirler. İleri yaşlarda kısmen kendi geçimlerini sağlamaları ve bu çocuklara yönelik bağımsız iş becerilerini kazanmaları için iş okulları olup bu okullarda eğitilirler (Ersoy ve Avcı, 2000).

Özel gereksinimli annelerin eğitim düzeylerinin çocuk yetiştirme tutumlarını belirleyen en önemli etken olduğu bilinmektedir. Anne eğitimiyle PARI tutum ölçeğinin demokratik boyutu arasında pozitif yönde, ölçeğin diğer boyutları olan koruyucu, otoriter, ev işlerini ve çocuk bakımını reddetme ve

eşle çatışma boyutları arasında ise negatif yönde bir ilişki saptamıştır (Tabak, 2007). Sarı (2007) çalışmasında anne tutumlarında en etkili faktörün anne eğitim düzeyi olduğunu bulmuş, annenin eğitim düzeyi arttıkça koruyucu ve sıkı disiplin tutumunun azaldığı, eşlerin ilişkilerinin olumlu yönde geliştiği sonucuna ulaşmıştır. Erkan ve Toran'ın (2004) araştırma bulgularında ise özel gereksinimli çocuğu olan annelerin eğitim seviyesi yükseldikçe, çocuklarına karşı sergiledikleri davranışların kabul edici yönde arttığı, eğitim seviyesi düştükçe olumlu davranışlarda azalma ve reddedici tutumlarında artış olduğu bildirilmiştir. Yamaç (2011) tarafından yapılan çalışmada zihin engelli çocuğu kabul-ret düzeyinde, annelerin eğitim seviyesinin önemli bir değişken olduğu saptanmıştır. Engelli çocuğu olan annelerin hissettiği psikolojik baskı da bilinen bir gerçektir. Kaner (2004) tarafından engelli çocuk sahibi ebeveynler ile gerçekleştirilen çalışma sonucunda zihinsel engelli çocuk annelerine sunulan eğitim desteğinin annelerin yaşam doyum düzeylerini yükselttiği saptanırken; sosyal destek sistemine sahip olmanın yaşam doyum düzeyi açısından önemli bir etmen olduğu bulgulanmıştır. Ravindranodan ve Raju (2007), kırsal kesimde ve kentte yaşayan zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumlarını karşılaştırmalı olarak incelediği çalışmalarında annenin öğrenim düzeyine göre çocuk yetiştirme tutum puanları arasındaki farkın anlamlı olduğunu saptamışlardır. Annelerin öğrenim düzeyleri artıkça, daha akademik bilinç oluşmakta ve engelli çocuğun engeli ile ilgili yazılı ve görsel kaynaklara karşı daha ilgili ve duyarlı olabilmektedir. Bu nedenle engelli çocukla nasıl bir ilişki kurulması gerektiği konusunda daha bilinçlidirler. Öğrenim durumu yüksek olan anneler öğrenim düzeyi daha düşük annelere göre çocuğunun zihinsel engelli olması durumunda konuya daha farklı açıdan yaklaşmakta ve çocuğunu normal gelişim gösteren çocuklardan ayırmamakta ve mümkün olduğunca aynı hakları sunmaktadır (Baran ve İçöz, 2001).

Akademik beceriler arasında okuma yazma becerisinin birçok işlevsel akademik beceriye temel oluşturduğu ve diğer beceriler gibi okuma yazma becerisinin öğretiminin de özel gereksinimli çocuğun var olan performansına göre gerçekleştirilmesi gerektiği düşünüldüğünde, bu becerinin kazandırılmasında, özel gereksinimli çocuğun annelerinin eğitilmesinin önemi daha da artmaktadır. Bu araştırmada da katılımcılar, çocuklarına okuma yazma öğretmeye ilişkin bir eğitim almak istediklerini yapılan görüşmelerde çoğu kez belirtmişlerdir.

Araştırmaya katılan annelerin, engelli çocuklarında var olan sağlık sorunları incelendiğinde engelli çocuklarının metabolizmalarının zayıf olduğunu bildirenlerin çoğunlukta olduğu bununla birlikte bedensel-fizyolojik rahatsızlıklar yaşadıkları, beslenme ve diyet programlarında problem yaşayanların yüksek oranda olduğu saptanmıştır. Katılımcıların çocuklarının sağlık durumlarıyla ilgili en çok genel tıbbi eğitim talep etmekle birlikte, sosyo-psikolojik eğitim, fizyoterapi ve beslenme-diyet konularında eğitim almak istediklerini bildirmişlerdir. Literatür incelendiğinde annelerde çocuklarının engel durumu hakkındaki genel bilgi eksikliği, sağlık personelinden yardım alamama, uzun süren bakım, tıbbi harcamalar, çocuğun zihinsel ve davranış sorunları, sosyal izolasyon, annenin sağlık durumu, sosyal destek eksikliği problemlerinin birer stres kaynağı olduğu bildirilmiştir (Bilgin ve Gozum, 2009; Fen Gau, vd., 2008; Firat, vd., 2002; Mirza, vd., 2009; Tsai, ve Wang, 2009). Özmen ve Çetinkaya'da (2012)

çocuklarının sağlık sorunları ve bu sorunların tedavisinde de ailelerin sıkıntı yaşadıklarını belirtmiştir. Aykara (2015) ise zihinsel engelli kardeşi olan çocukların yaşadıkları güçlükler arasında da engelli kardeşin sağlık sorunlarının olduğunu bildirmiştir.

Ülkemizde engelli çocukların engel durumları ve engel dışı sağlık sorunlarının belirlenmesi, sağlık hizmetlerinden yararlanma durumları ve sağlık hizmet alımında karşılaşılan sorunların tespiti ile çözüm yollarının araştırılması oldukça önemli ve öncelikli bir konudur. Özellikle çocuk engelliler ile bu konuda yapılan çalışmalar çok kısıtlıdır. Ayrıca engelli çocukların engel durumu kadar engel durumu dışında da düzenli sağlık hizmeti almaları oldukça önemlidir (Durduran ve Bodur, 2009). Bu sağlık hizmetlerinin özel gereksinimli çocuğu olan annelere öğretilmesi önemli görülmüştür.

Diğer yandan normal gelişim gösteren çocuklar, aileler için maddi ve manevi sorumluluk gerektirirken, engelli çocukların ve engeli dışında başka sağlık sorunları yaşayan çocukların sağlık, bakım gibi giderleri aileler için ekstra büyük bir sorumluluğu da beraberinde getirmektedir (Şanlı, 2012). Sorumlulukların artması ile bu sorumlulukları karşılama konusunda yaşanan güçlüğü, kaygı, depresyon, stres gibi psikolojik sorunları da beraberinde getirdiği düşünülmektedir. Bu durumun aile bireyleri arasında gerginliğe yol açabildiği, eşler arasında uyumun zedelendiği fikrini üretmemize neden olmaktadır. Bu süreçten engelli bireyin bakımı konusunda en büyük sorumluluğu üstlenen annenin daha çok etkilendiği söylenebilmektedir. Çocuğun engeli ve engelinin dışında farklı sağlık sorunlarıyla gelen bu sürecin daha az sancılı atlatılması, anneye çocuğunun sağlığı ile ilgili genel tıbbi bilgilerin verildiği bir eğitimin ve psikolojik boyutta kendini daha iyi hissetmesi için psikolojik bir eğitimin verilmesinin uygun olacağı, araştırmanın bulguları da dikkate alınarak söylenebilmektedir.

Alan yazında engelli bireylerin engellilikleri dışında sağlık sorunlarını konu alan karşılaştırmalı bir çalışmaya rastlanmıştır. Engelli çocukların engellilikleri dışındaki sağlık problemlerinden dolayı hastanede yatış sıklığının kontrol grubuna göre altı kat fazla olduğu, engelli çocuğa sahip ailelerin sağlık hizmeti alımında güçlük yaşama sıklığının üç kat fazla olduğu, engelli çocuklarda kronik hastalık görülme sıklığının kontrol grubuna göre anlamlı olarak fazla olduğu, engelli çocukların engellilikleri dışında yıllık hastalanma hızının da kontrol grubuna göre iki kat yüksek olduğu bildirilmiştir (Durduran ve Bodur, 2009). Bu bilgilerden hareketle bu çalışmada da özel gereksinimli bireylerin normal gelişim gösteren bireylere göre metabolizmalarının daha zayıf olduğu, engellilikleri dışında başka sağlık sorunları yaşadıkları söylenebilmektedir. Özel gereksinimli bireylerin sağlık hizmetleri alma konusunda yaşadıkları zorluklar ise bu bireylerin ve ailelerin, yaşadıkları sıkıntıların bir başka boyutunu oluşturduğu düşüncesini üretmemize neden olmaktadır. Tüm bu araştırma sonuçları incelendiğinde literatür bulgularının araştırma bulgularımızı doğrular nitelikte olduğu görülmektedir.

Araştırmadaki katılımcıların çoğunluğunun, çocuğunun sosyalleşmesi için sosyal-açık alanlara (park, sahil vb.) götürdükleri, büyük AVM'ler gibi alışveriş yapılan yerlere götürdükleri, akranlarıyla kaynaşabileceği ortamlara dahil ettikleri, sportif faaliyetlere katıldıkları, sinema ve tiyatro gibi sanatsal faaliyetlere yönlendirdikleri görülmektedir. Katılımcıların çoğunun, özel gereksinimli çocuklarını her ortama girmesini sağladıklarını bildirmişlerdir. Bazı katılımcılar ise çocuklarının engelden dolayı ya

hiçbir ortama girememekte ya da kısmi yerlere girebildiklerini bildirmişlerdir. Araştırmanın bu sonucu alan yazınla paralellik göstermektedir. Özel gereksinimli çocuğa sahip ailelerin birçoğu aile ve sosyal çevre ile ilişkileri bakımından güçlüklerle karşı karşıya kalmakta, engelli çocuğun sorumluluğu aile içinde zorunlu değişimlerin yaşanmasına neden olmakta ve ailenin toplumsal yaşama katılımını etkileyebilmektedir. Bu durumdan özel gereksinimli çocuğun bakımının büyük bir bölümünü üstlenen annelerin daha çok etkilendiği söylenebilmektedir. Annelerin engelli çocuğun doğumuyla birlikte hayatlarında sahip oldukları birçok rolden vazgeçerek, toplumdan kendilerini soyutladıkları bilinmektedir (Cangür, vd., 2014).

Katılımcıların çocuklarının sosyalleşmesi konusunda çoğunlukla psiko-sosyal beceri eğitimi almak istedikleri bulgularda yer almaktadır. Bazı katılımcılar kendileri değil, içerisinde yaşadığı topluma, engelli bireylere yönelik farkındalık eğitimi verilmesi görüşünde bulunmuşlardır. Bu durum katılımcıların engelli bireyin toplumsallaşması noktasında sorunlar yaşadığı izlenimini uyandırmaktadır. Özsoy ve arkadaşlarının (2006), zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlükleri inceledikleri çalışmalarında, ailelerin çoğunlukla sosyal destek görmediği, suçlama ve suçlanma duygusu yaşadıkları sonucuna ulaşmaları, katılımcıların toplumda yaşadıkları sorunları destekler niteliktedir. Zihinsel yetersizliği olan çocukların ailelerini en çok rahatsız eden husus toplumun bakış açısıdır. Sosyal çevreden destek görülmemesi zihinsel yetersizliği olan çocukların ailelerinin yaşadığı temel sorunlardan birisidir. Zihinsel yetersizlik ile ilgili süreçlerin etkisiyle ebeveynlerin aynı zamanda diğer çocuklara yeterince vakit ayıramama, çocuğun geleceğiyle ilgili kaygı duyma, eş ile iletişim kuramama gibi sorunlar yaşadıkları görülmüştür (Lafçı, Öztunç ve Alparslan, 2014). Doğan (2015) ise, yetersizliği olan çocukların eğitilmesinde ailenin rolünü ortaya koymak için yaptığı çalışmada toplumsal ve kültürel farklılıkların belirlenmesi suretiyle aile merkezli eğitim verilmesi gerektiğini bildirmiştir. Yine engelli çocuğa sahip ailelerin toplumun bakış açısından rahatsızlık duydukları belirtilmiştir (Arıcıoğlu ve Gültekin, 2017; Ayyıldız vd., 2012; Lafçı, vd., 2014). Eldeniz Çetin ve Sönmez (2018) engelli çocuğa sahip ailelerin sosyal hayatta karşılaştıkları kimi bireylerin davranış ve konuşmalarından dolayı güçlükler yaşadıklarını bildirmişlerdir.

Engel düzeyinin ağırlaşmasının çocuğun ebeveyne daha bağımlı ve muhtaç hale gelmesine neden olduğu, dolayısıyla ailelerin yükünün ve stresinin arttırdığı söylenebilir. Ağır düzeyde zihinsel yetersizliği bulunan çocukta öz bakım becerileri, iletişim becerileri ve toplumsal uyum becerileri çok sınırlı olduğu için sürekli yetişkin bakımı ve denetimi istemektedir. Bu bakım ve kontrol sorumluluğu ailelerin yaşamlarına oldukça fazla yük getirmektedir. Engelin ağırlaşmasıyla beraberinde aile yükünün de arttığı bulgusu mevcuttur (Kaçan Softa vd., 2016). Özel gereksinimli bireylerle, normal gelişim gösteren bireyler, günlük yaşamda, kent yaşamında ve toplumsal yaşamda eşit haklara ve imkânlarla sahiptir. Engelli bireyler için geliştirilen, özel programlar ve düzenlemeler olmakla birlikte, bu düzenlemeler ve programlar, gerçekte onların daha iyi hizmet alması için geliştirilmesine rağmen, toplumdan soyutlanmalarına ve yalnızlaştırılmalarına neden olabilecek şekilde kullanılabilmektedir.

Her insan için olduğu gibi, engelliler içinde, toplumsal yaşama katılarak kendini gerçekleştirmek, hem bir gereksinim hem de bir haktır (Öztabak, 2017).

Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin çocuklarına yönelik olan yasal hakları bilerek, bu hakları amaca uygun olacak şekilde kullanması önemli görülmüştür. Araştırmanın bulguları incelendiğinde, katılımcıların genellikle az da olsa çocuklarının yasal haklarıyla ilgili bilgi sahibi oldukları görülmekle birlikte yine de çocuğunun yasal hakları konusunda eğitim almak isteyen katılımcıların çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Araştırmaya katılan annelerin önemli bir kısmının çocuğunun engel durumuyla ilgili yakın çevresiyle sorunlar yaşadığı, bir kısmının yaşamadığı görülmektedir. Katılımcıların büyük bir kısmı yakın çevresiyle yaşadığı sorunlarla baş edebilmek için devlet eliyle psikolojik destek, eğitim ve terapi hizmeti almak istemektedirler. Katılımcıların, çocuklarının engelinden dolayı hayatlarında en kabul edemedikleri, üstesinden gelemedikleri zorluğun çoğunlukla tek başına mücadele etmek zorunda kalmak olduğunu belirtmeleri, özel gereksinimli çocuğu olan annelerin kendilerini bu zorlukla baş etme konusunda yalnız hissettikleri ya da yalnız bırakıldıkları izlenimini oluşturmaktadır. Sosyal entegrasyon güçlüğü, engel türünün ağır ve güç olmasının getirdiği zorluk, anneden sonra yaşam kaygısı, kabullenme güçlüğü ve aile içi sorunlar yoğunluklu olan zorluklar arasında görülmektedir. Bu zorluklarla baş edebilmek için katılımcıların en çok psikolojik destek ve eğitim istedikleri, bunu devletten çocukları için garanti ya da destek istemek, sosyal destek istemek gibi durumların takip ettiği bulgular arasındadır.

Özel eğitime ihtiyacı olan bir çocuğa sahip olmak, bir ailede stres kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ailedeki bir üyedeki engel diğer üyeleri de etkilemektedir. Çocuktaki bir engellilik ailedeki tüm bireyleri etkiler. Çocuğun engellilik durumunda bakım verenlerin genellikle anneler olduğu bilinmektedir. Engelli çocuğu olan ebeveynler arasında annelerin babalara göre daha fazla stres yaşadığı çeşitli araştırmalar tarafından da desteklenmektedir (Hodge, vd., 2011; Kaner, 2004; Macias, vd., 2007; Tehee, vd., 2009). Literatürde bu konu üzerine yapılmış çalışmaların ortak bulguları engelli çocuğa sahip annelerin çocukları ile ilgili gelecek kaygılarının ve bakım yüklerinin artması gibi çeşitli nedenlerden stres yaşadıkları yönündedir. Bu bulgular araştırmamızı doğrular niteliktedirler. Yapılan çalışmalarda engelli bireye sahip ailelerin herhangi bir engel tanısı olmayan çocuklara sahip annelere kıyasla daha fazla stres yaşadığı ve stresle başa çıkarken problem odaklı stresle başa çıkma yollarını daha fazla kullandıklarını ortaya koymuştur (Doğan, 2017).

Engelli çocuğu olan ebeveynler, tanı anından itibaren yoğun bir kaygı yaşamaktadırlar (Ciğerli vd., 2014). Yapılan birçok çalışma engelli çocuğa sahip olan ailelerin, kronik strese maruz kaldıklarını, ebeveynler arasında iletişim problemleri ve sosyal izolasyon yaşadıklarını, engelli çocukların bakımı için ekstra zaman ve finansal kaynak ayırmak zorunda kaldıklarını göstermektedir (Gülşen ve Göközer, 2009). Sosyal destek algısı ile annelerin kaygı düzeylerinin ters orantılı bir ilişki içinde olduğunu yani sosyal destek algısının annelerdeki kaygının düzeyinin düşmesini sağladığını tespit etmişlerdir (Coşkun ve Akkaş, 2009). Erez'in (2012) yaptığı benzer bir araştırmada da elde edilen sonuçlar, zihinsel engelli çocuğu olan annelerin yüksek düzeyde stres ve kaygı eğilimi içinde olduklarını bulgusudur.

Özel gereksinimli çocuğu olan ailelerde stres, kayęı, mutsuzluk, kıızgınlık, öfke, inkâr, isyan gibi olumsuz duyguların yaşandığı bilinmektedir. Bu duyguları özel gereksinimli çocuğuyla sürekli ve hatta tek başına ilgilenmek zorunda kalan annelerin daha çok yaşadığı tahmin edilmektedir. Annelerin bu olumsuz duygu durumlarıyla sağlıklı bir şekilde baş etmelerini kolaylaştırmak için onların eğitim ihtiyaçlarının belirlenip, bu ihtiyaçlara yönelik eğitimler verilmesi önemli görölmektedir.

5. ÖNERİLER:

Araştırma Bulguları İle İlgili Öneriler

- Özel gereksinimli çocuğu olan annelerin her birine özel aile doktoru gibi engelli doktoru sağlanıp, bu doktora engelli bireyin engeli konusunda eğitim verilmesi önerilebilir.
- Okullarda verilen aile eğitim seminerlerinin özel gereksinimli bireyin özel gereksinimine odaklanarak çoğaltılması önerilebilir.
- Özel eğitim alanında uzman kişilerin aileleri ve çocuklarını tanıyarak annenin çocuğuna yönelik öncelikli gereksinimi olan eğitimi belirleyip, bir program dahilinde ailelere evde ya da ev dışında başka bir yerde eğitim verilmesi önerilebilir.
- Engeli dışında başka sağlık sorunu yaşayan özel gereksinimli çocuklar için bu çocukların annelerine sürekli kimyasal ilaç kullanmaları yerine alternatif tıp bilgisi verilerek, alternatif tıptan faydalanmaları sağlanabilir.
- Özel gereksinimli çocuğu olan annelere, çocuklarının engel grubu, okuma yazma, sosyal entegrasyon, fizyoterapi, psikoloji, dil ve konuşma, davranış sağaltımı, beslenme, sağlık, psiko-sosyal beceri, yasal haklar konusunda eğitim verilmesi önerilebilir.
- Özel gereksinimli çocuğa okullarda uygulanan BEP (Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı) gibi bir programın da özel gereksinimli çocuğu olan anneler için hazırlanıp, uzman kişiler tarafından, bu annelere program dahilinde, düzenli olarak eğitim verilmesi önerilebilir.

Araştırmacılara Öneriler

- Araştırma Mersin ili ile sınırlı kalmıştır. Farklı şehirlerde ve kırsal bölgelerdeki bireylere ulaşılması araştırma bulgularının karşılaştırılması açısından önem arz etmektedir.
- Araştırma örnekleme engelli bireye sahip anneler ile sınırlı olduğu için engelli çocuğa sahip babalar, kardeşler ve yakın çevreler ile araştırma yapılması önerilmektedir.
- Araştırma temelinde annelerin eğitim, sağlık, sosyal ve psikolojik eğitim ihtiyaçları ile sınırlandırılmıştır. Farklı alanlara yönelik ihtiyaçların belirlenmesi amacı ile yapılacak çalışmalar alanın ihtiyaçlarını ortaya koyma adına önerilmektedir.

Teşekkür

Bu çalışmanın meydana gelmesinde ve tamamlanmasında emeği geçen Prof. Dr. Tuğba YANPAR YELKEN ve Esin TÜRKMEN'e teşekkür ederiz.

KAYNAKÇA

- Arıcioglu, A. ve Gültekin, F. (2017). Zihinsel engelli çocuk annelerinin sosyal destek ve gelecek algıları: psikolojik danışmanların rolleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 1-26.
- Aykara, A. (2015). Zihinsel engelli kardeşe sahip bireylerin yaşadıkları güçlüklerin sosyal rol kuramı açısından değerlendirilmesi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 26(2), 87-104.
- Ayyıldız, T., Şener, D.K., Kulakçı, H. ve Veren, F. (2012). Zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin stresle baş etme yöntemlerinin değerlendirilmesi. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 11(2), 1-12.
- Baran, G. ve İçöz, A. (2001). Zihinsel engelli çocuğa sahip aile bireylerinin kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(6-7), 80-90.
- Bilgin, S., & Gozum, S. (2009). Reducing burnout in mothers with intellectually disabled child: An education programme. *Journal of Advanced Nursing*, 65, 2552-2561.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: PegemA Yayınları.
- Canarslan, H., Ahmetoğlu, E. (2015). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşam kalitesinin incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 13-31.
- Cangür, Ş., Civan, G., Çoban, S., Koç, M., Karakoç, H., Budak, S., İpekçi, E., & Ankaralı, H. (2014). Düzce ilinde bedensel ve/veya zihinsel engelli bireylere sahip ailelerin toplumsal yaşama katılımlarının karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Çetin, M. E. ve Sönmez, M. (2018). Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *İlköğretim Online*, 17(3), 1252-1267. doi 10.17051/ilkonline.2018.466339
- Coşkun, Y. ve Akkaş, G. (2009). Engelli çocuğu olan annelerin sürekli kaygı düzeyleri ile sosyal destek algıları arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 10(1), 213-227.
- Ciğerli, Ö., Topsever, P., Alvur, T. M., & Görpelioğlu, S. (2014). Engelli çocuğu olan anne-babaların tam anından itibaren ebeveynlik deneyimleri: Farklılığı kabullenmek. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 8(3), 75-81.
- Çiftçi, H. (2007). *Zihinsel engelli çocuklara renk kavramını kazandırmada eş zamanlı ipucuyla öğretimin bireysel ve grup eğitimindeki etkisinin karşılaştırılması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Çiftçi, H. D. (2015). Zihinsel yetersizliği bulunan çocuk sahibi ebeveynlerin eğitim gereksinimlerinin belirlenmesi. *Int. J. Hum. Sci*, 12(1), 36-54.
- Davies, D., & Stock, S. (2002). Enchancing independent task performance for individuals with mental reterdation through use of a handheld self- directed visnal and audio promptingsystem. *Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 37(2), 209-218.
- Dhar, R. L. (2009). Living with a developmentally disabled child: Attitudes of family members in India, *The Science Journal*, 46, 738-755.
- Doğan, R. (2017). *Türkiye'de iç göçün bireylerde somatizasyon, bilişsel duygu düzenleme ve başa çıkma tutumları üzerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Doğan, M. (2015). Yetersizliği olan çocuklar, aile ve aile eğitimi: Kavramsal ve uygulamaya dönük gelişmeler. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(Özel Sayı), 111-127.
- Duban, N. (2010). Sınıf öğretmeni adaylarının fen ve teknoloji okur-yazarı bireylere ve bu bireylerin yetiştirilmesine ilişkin görüşleri. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(2), 162-174.
- Durduran, Y., & Bodur, S. (2009). Engellilerin engellilikleri dışında sağlık sorunları: karşılaştırmalı bir çalışma. *Selçuk Tıp Dergisi*, 25(2), 69-77.
- Durualp, E., Bektaş, G., Ergin, D., Karaca, E., & Topçu, E. (2011). Annelerin sigara kullanımı ile yeni doğanın doğum kilosunu, boyu ve baş çevresi arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 64(03), 119-126.
- Erez, M. (2012). *7-11 yaş arası özel eğitim gören zihinsel engelli öğrenci annelerinin stres belirtileri ve sosyal kaygı düzeyi açısından karşılaştırılması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eldeniz Ç. M. ve Sönmez, M. (2018). Çoklu yetersizliğe sahip çocuğu olan annelerin yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *Elementary Education Online*, 17(3), 1252-1267.
- Erkan, S. ve Toran, M. (2004). Alt sosyo-ekonomik düzey annelerin çocuklarını kabul ve reddetme davranışlarının incelenmesi (Diyarbakır İli Örneği). *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 91-97.
- Eripek, S. (2005). *Özel eğitim*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Ersoy, Ö. ve Avcı, N. (2000). *Özel gereksinimi olan çocuklar ve eğitimleri: Özel eğitim*. İstanbul: Ya-Pa Yayınları.
- Ersoy Ö. ve Çürük N. (2009). Özel gereksinimli çocuğa sahip annelerde sosyal desteğin önemi. *Aile ve Toplum*, 5(17), 104-110.

- Firat, S., Diler, R. S., Avci, A. ve Seydaoglu, G. (2002). Comparison of psychopathology in the mothers of autistic and mentally retarded children. *J Korean Med Sci*, 17, 679-685.
- Fen Gau, S. S., Chiu, Y. N., Soong, W. T., and Lee, M. B. (2008). Parental characteristics, parenting style, and behavioral problems among Chinese children with down syndrome, their siblings and controls in Taiwan. *J Formos Med Assoc*, 107, 693-703.
- Gülşen, B. ve Gök, Ö. F. (2009). Engelli çocuğa sahip ailelerin stresle baş etme durumları. *TAF Prev Med Bull*, 8(5), 413-420.
- Gowen, J. W., Johnson-Martin, N., Goldman, B. D., & Appelbaum, M. (1989). Feelings of depression and parenting competence of mothers of handicapped and nonhandicapped infants: A longitudinal study. *American Journal on Mental Retardation*, 94(3), 259-271.
- Green, S. E. (2003). What do you mean "whats wrong with her?". Stigma and the lives of families of children with disabilities, *Social Science and Medicine*, 57, 1361-1374.
- Heller, T., Hsieh, K., & Rowitz, L. (1997). Maternal and paternal caregiving of persons with mental retardation across the lifespan. *Family Relations*, 407-415.
- Hodge, D., Hoffman, C. D., & Sweeney, D. P. (2011). Increased psychopathology in parents of children with autism: Genetic liability or burden of caregiving?. *Journal of Developmental and Physical Disabilities*, 23(3), 227-239.
- Hosseinkhanzadeh, A.A., Esapoor, M., Yeganeh, T., & Mohammadi, R. (2012). A study of the family cohesion in families with mentally disable children. *Procedia - Social and Behavioral Sciences* 84(2013), 749-753. doi: 10.1016/j.sbspro.2013.06.639
- İlkım, M. (2017). *Farklı spor kulüplerinde düzenli fiziksel aktivite yapan down sendromlu bireylerin ailelerinin yaşam memnuniyeti ve sürekli kaygı durumları* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Kaçan Softa, H., Öztürk, A., Sonkaya, C. ve Düşünceli, H. (2016). Zihinsel engelli çocuğu olan anne ve babaların aile yükü ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Uluslararası Hakemli Psikiyatri ve Psikoloji Araştırmaları Dergisi*, 5, 37-54.
- Köksal, G. (2011). *Zihinsel engelli çocukları olan ebeveynlerin yaşamlarında algıladıkları stresi yordayan faktörlerin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir).
- Köşgeroğlu, N., & Boğa, S. M. (2011). Yaşam aktivitelerine dayalı hemşirelik modeli (YADHM)'ne göre zihinsel engelli bireylerin sorunları ve hemşirelik. *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 4(1), 148-154.

- Kaner, S. (2004). *Engelli çocukları olan anababaların algıladıkları stres, sosyal destek ve yaşam doyumlarının incelenmesi*. Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Araştırma Projesi, Proje Numarası: 2001-0901-007.
- Lafçı, D., Öztunç, G. ve Alparslan, Z. N. (2014). Zihinsel engelli çocukların anne ve babalarının yaşadığı güçlüklerin belirlenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2), 723-735.
- Macias, M.M., Saylor, C.F., Haire, K.B., & Bell, N.L. (2007). Predictors of paternal versus maternal stress in families of children with neural tube defects. *Children's Healthcare*, 36(2), 99-115.
- Marcenko, M. O., & Meyers, J. C. (1991). Mothers of children with developmental disabilities: Who shares the burden?. *Family Relations*, 40(2), 186-190.
- Margalit, G. (1991). Parental attitude towards mental retardation children: A comparative study of parents of normal children. *Journal of Community Guidance and Research*, 9(2), 117-122.
- Mirza, I., Tareen, A., Davidson, L. L., & Rahman, A. (2009). Community management of intellectual disabilities in Pakistan: a mixed methods study. *Journal of Intellectual Disability Research*, 53(6), 559-570.
- Namdar, B. ve Salih, E. (2017). Fen bilgisi öğretmen adaylarının teknoloji destekli argümantasyona yönelik görüşleri. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(3), 1384-1410.
- Özak H. (2008). Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere okuma becerilerinin öğretiminde bilgisayar aracılığıyla sunulan eşzamanlı ipucuyla öğretimin etkililiği (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.
- Özer, F. G. ve Gülşen, B. (2009). Engelli çocuğa sahip ailelerin stresle baş etme durumları. *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 8(5), 413-420.
- Özen, A. (2015). *Aile eğitimi: özel eğitime gereksinimi olan öğrenciler ve özel eğitim*. Pegem Akademi: Ankara.
- Özmen, D. ve Çetinkaya, A. (2012). Engelli çocuğa sahip ailelerin yaşadığı sorunlar. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 28(3), 35-49.
- Öztabak, M. Ü. (2017). Engelli bireylerin yaşamdan beklentilerinin incelenmesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, (9), 355-375.
- Özsoy, S., Özkahraman, Ş. ve Çallı, F. (2006). Zihinsel engelli çocuk sahibi ailelerin yaşadıkları güçlüklerin incelenmesi. *Aile ve Toplum Eğitim Kültür ve Araştırma Dergisi*, 3(9), 69-78.
- Ravindranodan, S. and Raju, V. (2007). Attitudes of parents of children with mental retardation. *Journal of the Indian Academy of Applied Psychology*, 1, 137-141.

- Sarısoy, M. (2000). *Otistik ve zihinsel engelli çocuğa sahip ebeveynlerin evlilik uyumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sarı, E. (2007). *Anasınıfına devam eden beş-altı yaş grubu çocukların annelerinin çocuk yetiştirme tutumlarının sosyal uyum ve becerilerine etkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Sivrikaya, T. ve Tekinarslan, İ. Ç. (2013). Zihinsel yetersizliği olan çocuğa sahip olan annelerde stres, sosyal destek ve aile yükü. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 14(2), 17-29.
- Şanlı, E. (2012). *Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine devam eden zihin engelli çocuğu olan ailelerin gereksinimlerinin belirlenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Samsun.
- Tabak, N. (2007). *İlköğretim 1. kademedeki davranış sorunları olan çocukların anne-baba tutumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocatepe Üniversitesi, Afyon.
- Tehee, E., Honan, R., & Hevey, D. (2009). Factors contributing to stress in parents of individuals with autistic spectrum disorders. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 22, 34–42.
- Topuz, S., Ülger Ö., Elbasan B., Yakut H. ve Ayhan Y. (2014). Türkiye’de farklı engellere sahip çocukların annelerinin yaşam kalitesinin ve psiko-sosyal destek ihtiyaçlarının araştırılması: pilot çalışma. *Türk Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 25(2): 63-71.
- Tsai, S. M., & Wang, H. H. (2009). The relationship between caregiver’s strain and social support among mothers with intellectually disabled children. *J Clin Nurs*, 18, 539-48.
- Uğuz, Ş., Toros, F., İnanç, B.Y. ve Çolakkadıoğlu, O. (2004). Zihinsel ve/veya bedensel engelli çocukların annelerinin anksiyete, depresyon ve stres düzeylerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7(1), 42-47.
- Yamaç, A. (2011). *Zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin, çocuklarını kabul-red düzeyi ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (10. bs.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Ytterhus, B., Wendelborg, C., & Lundebj, H. (2008). Managing turning points and transitions in childhood and parenthood—insights from families with disabled children in Norway. *Disability & Society*, 23(6), 625-636.

EXTENDED ABSTRACT

In this study, it was aimed to determine the educational needs of special needs mothers for special education.

This study was prepared to determine the educational needs of mothers with children with special needs in the field of special education. For this purpose, answers were sought to 4 main questions;

1. What are the academic educational needs of mothers with children with special needs?
2. What are the social education needs of mothers with children with special needs?
3. What are the psychological educational needs of mothers with children with special needs?
4. What are the medical education needs of mothers with children with special needs?

In this research, case study, one of the qualitative research patterns, was used. The data of the research were accessed through the interview method, which is one of the qualitative research methods, and the semi-structured interview technique, which is one of the interview techniques. The study group of the study consisted of 31 volunteer mothers living in Mersin province with special needs children. An interview form consisting of semi-structured questions was prepared by the researchers for the interviews. The selected questions were examined by researchers and 2 special education teachers working in the field. Questions in the review; Considering the openness of the questions, whether the questions cover the subject, and whether they are clear, understandable and appropriate for the levels of the participants to be interviewed, they were put in the final form. As a result of the examinations, the data collection tool was arranged repeatedly and an interview form consisting of 7 questions was created. The data of the research were analyzed with the descriptive analysis approach, one of the analysis approaches used in qualitative research methods. According to the demographic data of the research, it is seen that the disability of the children with special needs is the most mental, followed by Down syndrome, Autism and Cerebral Palsy. It was revealed in the research findings that mothers with children with special needs know much of the characteristics of the disability group of their children and some mothers know little. It is observed that the mothers with children with special needs need information about the general characteristics of the disability group, mostly about the disability group. They asked for a general education in order to better contribute to the academic educational development of the participating mothers at home. These are special reading, writing, language speaking skills, physiotherapy, behavioral therapy, psychological processes. They stated that mothers wanted to receive education about socio-psychological education, physiotherapy and nutrition-diet, as well as demanding general medical education regarding their children's health. Mothers are in the findings that they want to receive psycho-social skills training about their children's socialization. Some mothers thought that education should be given to all healthy individuals in order to increase the awareness of the society towards disabled individuals. When the findings of the study were examined, it was found that most of the participants had little knowledge about the legal rights of their children. Mothers want to receive education in this field to learn the legal rights of their children with disabilities. It was seen that a significant portion of the mothers had problems with their close circle regarding the disability of their

children. In order to cope with these difficulties, the participants want the most psychological support and continuing education, as well as asking the state officials for their children's life as a guarantee or support. It is known that families with special needs children experience negative emotions such as stress, anxiety, unhappiness, anger, anger, denial, and rebellion. In order to make it easier for mothers to cope with their negative emotions in a healthy way, it is recommended to determine their educational needs and provide trainings for these needs.